

Por: Xavier Álvarez Campos

MÚSICA E CANTO NA LIMIA

O folclore que aquí amosamos é o que aínda late ó redor da Veiga de Antela, unha parte do pouco que pudemos recoller do moito que hai e, sen dúbida, do máis que houbo, bailes, cantigas e músicas de gaiteiros que, co paso do tempo, foi caendo no esquecemento e coa morte das persoas, na irremediable perda.

Así, queremos que esta colaboración no sexa un traballo informativo. Pretendemos que sirva coma homenaxe ós que souberon gardar este rico patrimonio artístico e que tamén nos souberon ensinar naquelhas tardes dos Domingos nas prazas dos pobos, nas rúas, ou diante das súas casas. É tamén un agradecemento ó esforzo que fixeron para recordar as cantigas, as músicas, os puntos das muiñeiras e "Jotas", que en moitos dos casos, pensamos que a maioría deles, facía máis de 30 anos que os tiñan gardadas nun recuncho das súas memorias.

Referencia especial merecen aquí os veciños de Vilariño da Veiga (Junqueira de Ambia), que, despois de establecer contacto con eles e de lles explicar o noso propósito, non estaban aínda convencidos do que ían facer. Máis así que abrimos o coche e viron as pandeiretas, botáronse a elas e non as deixaron en toda a tarde, aínda cando non estaban tocando. As súas caras estaban cheas de alegría e ó tempo nostalxia, pensando en tempos pasados.

Sen querer, situáronnos 60 ou 70 anos atrás. A filosofía da vida desas xentes condiciona os seus costumes, ¿ou, quizais sexa ó revés? Calquera oportunidade para facer unha festa era boa. Pola semana tiñan un nome determinado. Na zona sur o coñecido fiadeiro, pero na zona norte tamén lle dicían "ir de rúa". Igualmente, á festa dos Domingos, por xunto Cortegada chamábanlle "trisca", clara alusión ó baile.

Os instrumentos más empregados eran, segundo as zonas, as pandeiretas, as latas do pemento ou as tixolas. A

 Vista da Limia dende a Albergaria

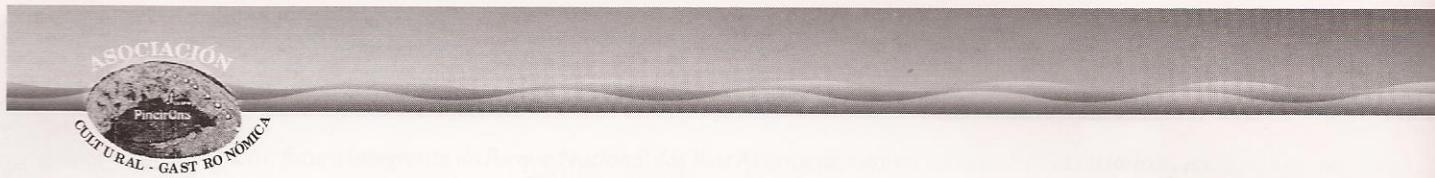
presencia da gaita limitábase para os días de festa grande. Temos que resaltar que non todo o mundo coñecía a pandeireta na Limia. En Portela da Quinta dixéronnos que non a coñeceron ata a chegada dos obreiros do ferrocarril e tanto por Folgoso, Trandeiras, como por Bustelo, Bustelinho ou Vilarinho da Veiga teñen unha forma especial de repenifar na muiñeira.

Foi nestes últimos pobos onde tamén nos ensinaron o "ghaloche" ou "ghalocho", que máis tarde atopamos en outros lugares da Limia. É o nome dun baile agarrado, e esta denominación é tomada das galochas, un tipo de zapatillas mal feitas. O igual que no caso de "Trisca", o baile vai relacionado co movemento dos pés. Acompañábase ritmicamente polas pandeiretas e unha melodía.

Ademais, nesas festas, coma é natural tocábanse muiñeiras e "Jotas", máis das primeiras. Temos que destacar o xeito de cantar das xentes de Baronzás, mantendo unha cadencia no final das súas coplas, o que lles da un aire especial. Dato curioso é que as "Jotas" son na súa maioría cantadas en castelán. A súa posible razón pode ser a grande cantidade de xente que ía traballar a Castela, á sega, e que sempre traían cousas novas. Clara referencia a esta emigración é esa copla da seitura que di: "Seitureidor de Castilha..."

Estas cantigas da seitura tamén están totalmente expandidas pola Limia. Parécennos dunha grande beleza musical e moitas delas teñen un significado social destacable. O seu canto ía acompañado do traballo. O seu instrumento era a voz. O tempo que segaban ou que volvían cansos á casa, cargando gabelas de pao, cantaban estas fermosas pezas, o que lles podía aliviar, en certa forma, o traballo.

Na Antela tamén había gaiteiros. Poderíamos enmarcarlos en dous tipos; o grupo que está sempre preparado para ir a calquera festa, diríamós que profesional, onde habería unha ou dúas gaitas, caixa e bombo, e que farían un reparto das ganancias segundo o traballo, o que sopra sempre algo máis que o que bate; e o grupo de amigos que para facer unha festa colle algún instrumento, case sempre con pouca idea e moita vontade para pasalo ben.

Dentro dos primeiros foron os más coñecidos "Os Feijoos", de Carpazás, quen aínda hoxe tocan nas festas. Deles logramos a música da danza procesional de Guim, que facía 35 anos que non se bailaba. A súa cabeza é o gaiteiro Damián Feijoo, e a tradición de formar o grupo con xente da familia continúa hoxe. Eles eran quen acostumaban tocar a danza, que aínda comezando en Guim, localidade situada fora do noso trazado de estudos, ten o seu desenlace en Ponte Linhares, onde se bailan todas as partes da danza que anteriormente se foran facendo ó longo da procesión, cuio motivo relixioso obedece ó costume de compartir unha Virxe entre dúas parroquias, e chegado o día da súa festividade, módase, sendo acompañada no seu percorrido polos danzantes.

Tamén lograron grande sona o grupo "Airiños da Limia", de Baronzás, liderado polo señor José e o señor Felisindo, os dous gaiteiros. Hoxe, con máis de 75 anos xa non tocan. O primeiro perdeu un dedo con unha serra e aínda argallou un apéndice para seguir tocando algunha vez. O segundo, a morte dun dos seus compañeiros afectoulle de tal xeito que renunciou por completo á gaita. Nunca máis quixo tocar. O único que o Sr. José quixo lembrar foi o recitado dunha copla:

"Pola ponte da Lagoa
35 sastres van
as maos cargados de fouces
para matar unha rá"

Houbo outro grupo que nunca tivo nome. Foi coñecido polo seu gaiteiro, o señor Juan Ferreiro, "O gaiteiro de Laroá". Hoxe xa falecido, que herdou do seu pai a gaita e o gusto por tocalá. Comezou cando só tiña 11 anos, tocándolle a caixa ó seu pai. Houbo logo unha paréntese, mentres o cabeza de familia estivo en Cuba, a onde emigrou levando a gaita. Ó volver, trouxo moitas habaneras e rumbas, das que o seu fillo tomou boa nota, ó igual que fixo coas muiñeiras e "Pasodobres". O señor Juan gustaba de oír todas as bandas e orquestras que houbese nas festas. Logo tentaba reproducir as pezas más coñecidas coa gaita. Aínda así, soubo manter o legado que o seu pai lle deixara, conservando tamén o estilo no "picado" da gaita, difícilmente expresable na friaxe dunha partitura.

En liñas xerais, o folclore da Limia mantén as características xerais do folclore galego, adaptándoas ó medio que condiciona o seu xeito de vida. Boleros, mazurcas, rumbas, cancións, son un exemplo de asimilación de ritmos. Non esquezamos que esta zona foi historicamente un importante nó de comunicacóns e éxodo migratorio.

Quixéramos que toda esta riqueza cultural que os nosos velllos nos transmiten, non se limite a ser gardada como unha "xoia de museo". Pensamos que pode seguir viva entre nós, cos lóxicos cambios que o tempo lle engada. Xulgamos que a variedade instrumental tamén pode enriquecer as pezas, agardando que serva como humilde exemplo e que nos anime a continuar oíndo e tocando a nosa música.

Artigo orixinal escrito en Galego-Portugués

Xavier C. Álvarez Campos. 1972. São Cibrao das Vinhas, Ourense. profesor de Danza en a Escola da Deputación de Ourense, Secretario da Revista Raigame e membro da Agrupación Castro Floxo.

Mulleres tocando a pandeireta

as mulleres tocando a pandeireta, difícilmente expresable na friaxe dunha partitura.

Desafío (Jota), Baronzás (A Límia-Ourense)

POPULAR
Recolhida por Castro Floxo
ao Sr. Tombo e Sra. Julia
06-12-1993.

Se que - res o de - sa - fi - o _____, ne -
que - res o de - sa - fi - o _____, po -
na do pa - noa - ma - re - lo _____, se
la pun - ta do coi - te - lo _____.

O anilho do meu dedo
tiene tres piedra azules
donde se mira mi amante
sábado, domingo y lunes.

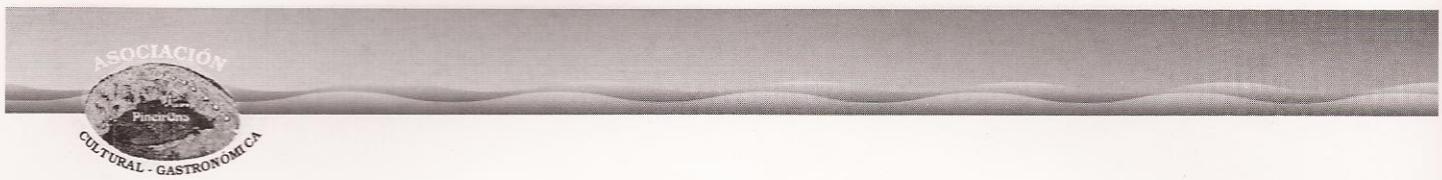
As moças de Vilarinho
dicem que não beben vinho
e por baixo do refaixo
levam o jarro escondido.

Uma velho dixo-lhe a outra
polo burato da porta
tu governa a tua vida
que a minha nada che importa.

Agora que vem o verão
vem o tempo dos senhores
de se arrimar aos "balcós"
mirando "pros" lavradores.

Muinheira 4, Laroá (A Límia, Ourense).

POPULAR
Recolhida por CASTRO FLOXO
ao Sr. Juan Ferreiro
Fevereiro do 1994.

POPULAR

*Recolhida por Castro Floxo
ao Sr. Tombo e Sra. Julia
06-12-1993.*

Canto da seitura, Baronzás (A Limia-Ourense)

*Por una calle me voy
por otra me doy la vuelta
la mujer que ha de ser mia
que deje la puerta abierta.*

*Seitureidor de Castilha
onde queda me irmão-e
queda-che em Sierra Morena
coa sua fouce na mão-e.*

*Arriba meu cabalinho
meu cabalinho redondo
arriba meu cabaliño
quem che me dera no fondo.*

*Nena que estas na ventana
coas puntas do pano fora
mete as puntas pra dentro
que o pano non enamora.*